

KONU İNSANLIĞIN HAFIZASI TARİH

İNSANLIĞIN HAFIZASI TARİH

Geçmiş ve gelecek bilincine sahip tek varlık olan insan, sahip olduğu tecrübeleri geçmişten edinir ve bunu gelecek nesillere aktarır. Bunun için de tarih bilimine ihtiyaç duyar.

Farklı dönemlerde, tarih hakkında değişik tanım ve yorumlar yapılmıştır.

Herodotos (Herodot) (MÖ 484-425),

İbn-i Haldun (1334-1406), **Leopold von Ranke** (Lepold fon Ranke) (1795-1886), **Ahmet Cevdet Paşa** (1822-1895), **Halil İnalçık** (1916-2016) gibi tarihçiler birbirinden farklı dönemlerde, tarih hakkında olmazsa olmaz değişik tanım ve yorumlar yapılmıştır. Bu farklılıklar bir görüş ve düşünce çeşitliliği olarak kabul edilmelidir -Tarihin tanımında ulaşılan ortak söylem şöyle verilebilir:

Tanım: İnsan topluluklarının, geçmişteki her türlü etkinliklerini, neden-sonuç ilişkisi içinde, yer ve zaman göstererek, kaynaklara dayalı olarak, doğru ve objektif bir şekilde inceleyen, araştıran sosyal bilimce **tarih** denir.

Tarihin Konusu: İnsanoğlunun meydana getirdiği faaliyetler (siyasi, askerî, sosyal, ekonomik kültürel, dinî, mimari) değişimler ve eserlerdir. Bunlar; gibi alanlardan oluşabilir.

Tarih biliminin yöntemi nedir?

Sosyal bir bilim olan tarih, bilinmeyene yönelerek onu kendi yöntemleriyle keşfetmeye çalışır ve bilimsel bilgiyi ortaya çıkarmak için kaynaklardan yararlanır. Çünkü kaynak olmadan tarihî gerçekleri ortaya çıkarmak ve onları yazmak mümkün değildir.

Kaynak (Belge bulma)

-Tarihî bilgiye kaynaklık eden malzemelerdir.

-Kaynaklar oluştuğu döneme ve tarihçinin kullanım önceliğine göre Birinci elden kaynaklar ve ikinci elden kaynaklar şeklinde guruplara ayrılır.

1-Birinci elden kaynaklar:

-Olayın geçtiği döneme ait belge ve buluntulardır:

Kitabe, abide, arkeolojik buluntu, para vb

-Tarihi olaylar hakkında aracı bilgi veren kaynaklardır.

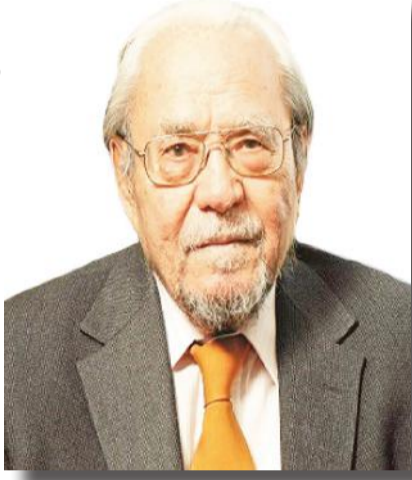
-Olayı doğrudan yaşayan gören veya çağdaş olanların verdikleri bilgilerdir.

-O döneme ait o dönemi anlatacak materyallerdir.

2-ikinci elden kaynaklar:

-Tarihi kaynaklar kullanılışlarına göre iki türdür.

-Olayın geçtiği döneme yakın ya da o dönemin kaynaklarından faydalanılarak meydana getirilen eserlerdir.

Kaynakların Sınıflandırılması

a-Sözlü kaynaklar

-Halk arasında ağızdan ağıza söylenerek günümüze ulaşmış anonim bilgilerdir. (Destanlar, mitoslar, efsaneler, atasözleri vs.)

b- Yazılı kaynaklar

-Tarih devirlerinin aydınlatılmasında yararlanan kaynaklardır.

-Yazıtlar (kitabe), tabletler,

-Kitaplar (Tarih kitapları, biyografi, otobiyografiler, monografiler)

-Resmi belgeler (Ferman, berat, antlaşma vs.)

c- Sesli ve görüntülü kaynaklar

-Resimler, fotoğraflar, filmler, video bantları vb..

d- Gerçek eşya ve nesnelere:

Arkeolojik buluntular ile tarihî eşya ve nesnelere.

Tarih Ve Diğer Bilimler

1 – Tarih geçmişte yaşanan olaylardır ve üzerinden belli bir zaman geçmiştir.

2 – Tarihi olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi vardır.

3 – Belli bir coğrafi yerde ve belli bir zaman içerisinde meydana gelir.

4 – Olaylar belgelere dayanır.

5 – Tarihi olaylar tekrarlanamaz. (Tarih araştırmalarında bu yüzden **deney ve gözlem** kullanılamaz.)

6 – Olaylar tek bir nedene bağlı olarak açıklanamaz. (Bir olayın pek çok maddi ve manevi nedenleri vardır.)

7 – Olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisi tarihi olayların kesintisiz olarak devam etmesini sağlar.

8 – Tarihi olayların belli bir kanun ve kuralı yoktur.

9 – Tarihi olayların sonuçları bulunan yeni belgelerle değişebilir.

10 – Tarihi olayları doğru değerlendirmek için o zamanın koşulları dikkate alınmalıdır.

Tarihçi; siyasi, askerî, kültürel, sosyal veya biyografik çalışmalar yaparken coğrafya, sosyoloji, felsefe, ekonomi, kronoloji, etnografya, hukuk, heraldik, arkeoloji, sanat tarihi, dil bilimi gibi farklı bilim dallarından yararlanır.

Kronoloji: Zaman bilimi.

-Geçmişten günümüze meydana gelen olay ve olguların zamanını tespit ederek sıralar.

Coğrafya: Yer bilimi.

- Tabiat ve yer şekillerinin insan toplulukları üzerindeki etkisini inceleyerek tarihe yardımcı olur.

-Coğrafya İnsan ve mekânın karşılıklı etkileşimini araştırır.

Arkeoloji:

-Kazı bilimi.

-Kazı yoluyla toprak ve su altında kalmış eserleri bulup inceleyen bilim.

-Özellikle tarih öncesi devirlerin aydınlatılmasında tarihe yardımcı olur.

Heraldik:

-Tarihte devletlerin kullandığı armaları inceler.

Etnografya:

-Toplumların örf, âdet, gelenek ve yaşayışlarını inceler.

Antropoloji :

-İnsan ırkını inceler ve kültürlerin gelişimini araştırır.

Nüvizmatik: (Meskûkat) :

-Tarih içerisinde basılan paraları inceler.

Paleografya: Eski yazılar bilimi.

-Yazıları, alfabeleri ve bunların zaman içerisindeki değişimlerini inceler.

Filoloji:-Dil bilimi.

- Filoloji Dillerin tarihini, gelişimini ve değişimini araştırır.

Epigrafi: Kitabeleri inceler, Orhun yazıtları gibi.

Kimya : (Karbon 14 metodu),

-Buluntuların tarihlendirilmesinde yardımcı olur.

Diplomasi: Resmi belgeleri inceleyen bilim.

-Siyasi belgelerin cins, şekil ve içerik olarak değerlendirilmesini yapar.

Arkeometri:

Arkeolojik buluntuları tarih sırasına göre tasnif eder,

SORULAR

SORU 1:

Aşağıdakilerden hangisi araştırma yapan bir tarihçinin doğru değerlendirmeler yapabilmesi için dikkat etmesi gereken durumlardan biri **değildir**?

- A) Olayın geçtiği döneme ait kaynaklara başvurması
- B) Olayın geçtiği dönemin koşullarını dikkate alması
- C) Olayın geçtiği zamanı ve mekânı doğru ilişkilendirmesi
- D) Olayın sebep ve sonuçları arasındaki bağlantıları dikkate alması
- E) Olay ve olayın kahramanları ile duygusal bağ kurması

Cevap : E

SORU 2:

Aşağıdakilerden hangisi tarihe yardımcı bilim dallarından olan Nüvizmatik (Meskukat-Sikke) biliminin tarihi araştırmalara katkı sağladığı durumlardan biri **olamaz** ?

- A) Devletlerin ekonomik gücü
- B) Devletlerin siyasi tarihi
- C) Devletlerin diplomatik ilişkileri
- D) Devletlerin ekonomik ilişkileri
- E) Devletlerin kullandığı alfabe

Cevap : C

SORU 3:

İnsanlık tarihinin, tarih öncesi dönem olarak da adlandırılan sürecinin araştırılıp gün yüzüne çıkartılmasında tarihe yardımcı bilim dallarından hangisinin katkısı **yoktur**?

- A) Antropoloji
- B) Arkeoloji
- C) Coğrafya
- D) Paleografya
- E) Sosyoloji

Cevap : D

KONU NEDEN TARİH?

“Türk çocuğu, ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.”

M. Kemal Atatürk

Milletlerin ortak hafızası olan tarih, millî ve toplumsal kimliğin inşasında önemli rol oynar.

Toplum, kendisini oluşturan bireylerin bir kimlik altında toplanması sayesinde ortaya çıkar.

Kimlik insanların düşünme, kendilerini ifade etme ve geliştirme biçimlerinin değişmez karakteri olarak tanımlanabilir. Toplumsal kimlik, ahlaki ve tarihî değerlerin etkisiyle oluşur. Topluluk şuuru yani sürekliliği toplumsal kimlikle aynıdır.

Ayrıca tarih, bireylere yaşadığı toplumun geçmişini öğretmek kişinin kendi milletine aidiyet duygusuyla bağlanmasını sağlar. Tarih, kimliğin oluşumunda hafızanın destekleyicisidir.

Millî ve toplumsal kimliğin oluşmasında dil ana et-kendir. Bunun yanında tarih birliği, dinî inanışlar, devlet yapıları, coğrafi birliktelik ve ülkü birliği de bu şuurun oluşmasında önemlidir.

Tarih bilimi sayesinde geçmiş hakkındaki aktarımlar, milletlerin ortak hafızasını biçimlendirir.

Bu nedenle tarih kitapları, sadece milletlerin kendi tarihinden bahsetmez; diğer toplumlarla etkileşimler yaşandığı hakkında da güçlü bir bilinç oluşturur.

Tarih bilimi, insanlara başka beceriler de kazandırır. Tarih, uyguladığı yöntem gereği bireylerde araştırma ve

kanıt kullanma becerisini artırır. Çünkü tarihî bir bilgiye araştırma yaparak ve kaynak kullanılarak ulaşılır. Ulaşılan farklı kaynaklarda tespit edilen çelişkili ifadeler, insanların sorgulama ve eleştirel düşünme becerilerini de geliştirir.

Tarih bilimi geçmişten günümüze meydana gelen olay ve olguları kronolojik bir süreçte ele aldığı için olay ve olgular arasında neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyar. Böylece bireylerde çok yönlü düşünme yeteneği gelişir ve bireyler tarihî süreçte meydana gelen değişimleri ve süreklilikleri algılar.

Geçmişte yaşamış insanların değer yargıları, olaylara ve dünyaya nasıl baktıkları ve ne hissettikleri tarihsel empati ile anlaşılabilir. Bu empati, dünyanın mirasını anlayan insanı, kendisi ve çevresiyle barışık bir birey olarak geliştirir.

Tarih, geçmişin ışığında bugünün anlaşılmasını ve yarına yön verilmesini sağlar. Böylelikle geçmişteki hataları tekrar etmeyen toplumlar, gelecekle ilgili doğru planlama ve analizlerle daha iyi bir yaşam düzeyine ulaşır.

Millî bilinci oluşturarak geçmişte bir arada yaşamış ve gelecekte de bir arada yaşamak isteyen toplumun, birlik ve beraberlik içinde olmasını sağlayan tarih, toplumdaki manevi değerlerin gelişmesinde de önemli rol oynar.

SORULAR

SORU 1:

Tarih; millî kimliğin oluşumu ve değerlerin aktarımı için bir araç, geçmişi keşfetmek için sürekli bir sorgulama, günümüz sorunlarını anlamak ve analiz etmek için kaçınılmaz bir başvuru kaynağıdır.

Buna göre aşağıdakilerden hangisinin tarih öğrenmenin yararları arasında olduğu savunulamaz?

- A) Olayları değerlendirme yeteneğini geliştirir
- B) Geçmiş bilgisi ile kültür aktarımı sağlar
- C) Geleceğe dönük stratejiler oluşturma imkânı verir
- D) Toplumsal değişimi hızlandırır
- E) Birlik ve beraberliğin oluşmasını sağlar

Cevap:D

SORU 2:

Aşağıdakilerden hangisi tarih öğrenmenin sağladığı faydalardan biri değildir?

- A) Yarınları inşa etmemize katkıda bulunur.
- B) Toplumsal birlik ve beraberliğe hizmet eder.
- C) Millet olma bilincini geliştirir.
- D) Eleştirel düşünme ve muhakeme yapma yeteneğini geliştirir.
- E) Kendi milletini yüceltme becerisi kazandırır.

Cevap:E

SORU 3:

“Türk çocuğu, ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.”

M. Kemal Atatürk

Mustafa Kemal Atatürk bu sözle ;

- I. millî ve toplumsal kimliğin inşası
  - II. bireylerin bir kimlik altında toplanması
  - III. bir toplum içerisinde farklılıkların öne çıkarılması
  - IV. kişinin kendi milletine aidiyet duygusuyla bağlanması
- gibi anlayışlardan hangisini amaçladığı savunulabilir?**

- A) I ve II
- B) II ve III
- C) I ve IV
- D) I,II ve III
- E) I, II ve IV

Cevap: E

KONU ZAMANIN TAKSİMİ

İnsanlığın ortaya çıkışıyla birlikte insanın karşılaştığı temel sorunlardan biri, zamanı anlamlandırmak olmuştur. İnsan, geçmişini bir düzene sokmak için asır, çağ, devir gibi terimlere başvurmuştur.

Yazı sayesinde tarihin kaydını tutmaya başlayan insanoğlu yazının keşfini bir dönüm noktası olarak kabul etmiştir. Bunun sonucunda yazıdan önceki zamanlar tarih öncesi, sonraki zamanlar ise tarihî dönemler olarak adlandırılmıştır.

Böylece tarihî olayların daha rahat incelenmesi, araştırılması ve öğrenilmesi için tarihçiler tarihi belirli dönemlere (çağlara) ayırmıştır. Geçmişin dönemlendirilmesinde farklı toplum ve kültürler kendi tarihlerindeki önemli olayları esas almıştır.

TAKVİM SİSTEMLERİ

İnsanlık; zamanı gün, hafta, ay, yıl gibi belli periyotlara bölmüş ve düzenli bir sistem çerçevesinde algılamıştır. Hayatı bu çerçevede düzenlemek üzere insanlar takvimi kullanmıştır.

Sümerler, Babiller, Mısırlılar, Yunanlar, İbraniler, Romalılar, Aztekler, Mayalar, Çinliler, Hintler, Tibetliler, Türkler ve Araplar gibi çok çeşitli millet ve topluluklar değişik takvimler meydana getirmiştir. Bu millet veya topluluklar takvimleri ay

veya güneş yılını esas olarak oluşturmuştur.

Bazı toplumlar takvimlerini "ay yılı" esasına göre oluşturmuştur. Ay yılı, Ay'ın Dünya etrafındaki dönüşünü esas alır ve on iki tur dönüşü bir yıla denk gelir. Bu süre 354 gündür.

Bazı toplumlar ise takvimlerini "güneş yılı" esasına göre oluşturmuştur. Güneş yılı, Dünya'nın Güneş etrafındaki bir tur dönüşünü esas alır. Bu süre 365 gün 6 saattir.

Türkler de tarih boyunca yaşadıkları coğrafyaya göre kültürel, ekonomik ve dinî etkileşimlerin ürünü olarak çeşitli takvimler kullanmışlardır. Tarih boyunca Türkler; On İki Hayvanlı Türk Takvimi'ni, Hicri takvimi, Celâli Takvimi, Rûmî takvim ve Miladi Takvimi kullanmıştır.

On İki Hayvanlı Türk Takvimi

Türklerin kullandığı ilk takvimdir. Güneş yılı esasına göre düzenlenmiştir. Hangi tarihten itibaren kullanıldığı bilinmemekle birlikte bu takvim Kök

Türkler ve Uygurlar tarafından kullanılmıştır.

On iki yılda bir devir yapan bu takvimde yıllar, hayvan adları ile gösterilir.

Hicri Takvim

Türklerin İslamiyet'i kabul ettikten sonra kullandığı takvimdir. Bu takvimde Hz. Muhammed'in hicret ettiği yıl (622), başlangıç kabul edilmiştir. Hz. Ömer Dönemi'nde oluşturulan bu takvim, ay yılını esas almıştır. Bu takvime göre bir yıl 354 gün 8 saat 48 dakikadır. Ayrıca bir ay yılı, bir güneş yılından yaklaşık 11 gün eksiktir. Diğer bir ismi kamerî (ay) takvimidir. Günümüzde İslam dünyası, dinî günleri hicri takvime göre belirlemektedir.

Celâli Takvimi

Büyük Selçuklu Sultanı Cemaleddin Melikşah'ın (1072-1092) emriyle Ömer Hayyam başkanlığında kurulan bir astronomi heyetince hazırlanmıştır. Başlangıç olarak 1079 yılı kabul edilmiştir.

Güneş yılı esasına göre düzenlenmiştir.

Rûmî Takvim

Osmanlı Devleti'nde Osmanlı Devleti'nde mali işlerin düzenlenmesi amacıyla kullanılmıştır. Güneş yılı esasına dayanan bu takvimde bir yıl 365 gün 6 saattir. 1839'dan itibaren mart ayı, mali yılbaşı olarak kabul edilmiştir.

Miladi takvimle arasında 584 yıllık fark vardır.

Miladi Takvim
Günümüzde dünyada

en yaygın kullanılan takvimdir. Bir yıl 365 gün 6 saattir. Başlangıcı, Hz. İsa'nın doğumundan bir hafta sonrası yani 1 Ocak'tır. Kökeni Mısırlılara dayanan bu takvimi Romalılar geliştirmiş ve Papa 13. Gregorius (Gregoryus) son şeklini vermiştir. Bu nedenle "Gregoryen takvimi" de denir. Ülkemizde 1 Ocak 1926'dan itibaren kullanılmaya başlanmıştır.

ZAMANIN SINIFLANDIRILMASI

Yüzyılların sınıflandırılmasında milat kavramı dikkate alınır.

Hz. İsa'nın doğumundan önceki yıllara MÖ (milattan önce), sonrasına da MS (milattan sonra) denir.

Yüzyıl kavramı teorik olarak sonu çift sıfır ile biten bir yılda başlar ve "yüzyıllık dönem" anlamında kullanılır. Bu kavram, XVI. yüzyılda ortaya çıkmıştır.

Yüzyıl hesaplamalarında verilen tarih bir ve iki basamaklı sayıdan oluşuyor ise I. yüzyıldır. Üç basamaklı sayıdan oluşan bir tarih ise yüzler basamağına bir eklenir. Dört basamaklı sayıdan oluşan bir tarih ise binler ve yüzler basamağındaki sayılar iki basamaklı kabul edilir ve bu sayıya bir eklenir. Örneğin 1453'teki İstanbul'un Fethi, XV. yüzyılın ikinci yarısında ve aynı yüzyılın üçüncü çeyreğinde meydana gelmiştir.

Sorular

- 1- ● Takvimin başlangıç tarihi olarak hicret kabul edilmiştir.
- Osmanlı Devleti'nde mali işlerde aksama olmaması için kullanılmıştır.
  - Güneş yılı esas alınmıştır.

Özellikleri verilen takvim aşağıdakilerden hangisidir?

- A) On İki Hayvanlı Türk Takvimi
B) Hicri Takvim
C) Celâli Takvimi
D) Rûmî Takvim
E) Miladi Takvim

Cevap: D

2-Miladi takvim ile ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) Başlangıç olarak 1 Ocak tarihi kabul edilmiştir.
B) Ülkemizde 1923'ten itibaren kullanılmaya başlanmıştır.
C) Güneş yılına göre düzenlenmiştir.
D) Bir yıl 365 gün 6 saattir.
E) Takvimin ilk şekli Mısırlılara aittir.

Cevap: B

3-Herhangi bir yüzyılda dünyanın her yerinde aynı siyasi, sosyal, kültürel özelliklerin görülmesi beklenemez. Örneğin Anadolu'da Demir Çağı'nın yaşandığı bir dönemde, dünyanın başka bir yerinde Tunç Çağı ya da Bakır Çağı yaşanabilmektedir.

Buna göre;

I. Zaman dilimleri evrensel değildir.

II. Tarihi sınıflamak yanlıştır.

III. Çağlar bölgesel özellik gösterebilmektedir.

yargılardan hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) I ve III
E) I, II ve III

Cevap: D

KONU II. ÜNİTE İNSANLIĞIN İLK İZLERİ

İnsanın geçmişi, tabiatla mücadelede, sosyal ilişkilerini ve inançlarını öğrenmek geçmişten günümüze ulaşan izlerin incelenmesine bağlıdır. Bunun için yerleşim yerleri, konar-göçer yaşam alanları, tapınaklar, mezarlar ve doğal çevre araştırılır. Bu araştırma alanlarındaki buluntular sayesinde insanoğlunun geçmiş yaşamı hakkında çıkarımlar elde edilir. Yazıdan önceki dönemin aydınlatılabilmesi için en önemli unsur arkeolojik araştırmalar sonucunda elde edilen araç ve gereçlerdir. Buluntulardan elde edilen bilgiler, yazıdan önceki dönemin doğru yorumlanabilmesinde oldukça önemlidir. İnsanlığın bu döneminde mağaralar, kerpiçten ilkel konutlar, taştan, kemikten, pişmiş kilden yapılmış aletler o döneme ayna tutar. Bu yerleşimler günümüzden yaklaşık 12 bin yıl önce Anadolu'nun güneydoğusunda ve Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır. Bereketli Hilal olarak da adlandırılan bu coğrafyada iklim giderek insan yaşamına uygun hâle gelmiş ve bu bölgede nüfus artmaya başlamıştır.

İlk İnsanların Hayat Tarzı ve Geçim Kaynakları

Yazının icadından önceki dönemde insanın hayat tarzı avcılık ve toplayıcılık şeklinde başlamıştır. Hayat tarzına bağlı olarak beslenme biçimi gelişen insanoğlu, besin kaynakları bulabilmek için yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu yaşam biçimi uzun süre devam etmiş ve zamanla etin yanında çeşitli yabani meyveler ve bitkiler de insanın yiyecek türleri arasına girmiştir. Tarıma geçişle birlikte keçi, koyun, sığır, domuz, at ve köpek gibi hayvanlar evcilleştirilmiş ve günümüzdeki köy yaşamına benzer yaşam biçimleri oluşturulmuştur. Ancak konar-göçer yaşam tarzı, avcılık-toplayıcılık faaliyetleri ile birlikte sürdürülmeye devam etmiştir.

Çok uzun süren avcı-toplayıcı ve konar-göçer yaşam tarzı artık tarım yapılan, hayvan evcilleştirilen ve köylerde yaşanan yeni bir sürece girmiştir. Böylece insanın yaşam biçiminde ve üretim-tüketim alışkanlıklarında devrim niteliğinde değişiklikler yaşanmıştır. Yerleşik yaşam ve tarımsal üretim sonucunda daha kolay beslenme yollarının öğrenilmesi, nüfus artışına yol açmıştır. İnsanoğlunun, verimi yüksek tahılları seçmesi ve tahılların sulak bölgelerde ekilebileceğini anlaması, insanlık tarihinde ilk defa tarımsal üretime dayanan bir ekonominin oluşumunu sağlamıştır.

Çayönü Höyüğü (Diyarbakır) ve Cafer Höyük (Malatya) yerleşkelerinde dünyanın en eski buğday türlerinden birisi olan "Emmer evcil buğdayı"nın bulunması buna örnektir. Ayrıca MÖ 8.500'lerde Urfa ve Diyarbakır çevresinde buğday tarımının başlamış olması, tahılın ana vatanının Anadolu olduğunu ortaya koymaktadır.

Yazıdan önceki dönemde insanlar, iklimin meydana getirdiği yaşam biçimine bağlı olarak geniş alanlara yayılmış böylece mağara ve kaya sığınakları içinde küçük gruplar hâlinde seyrek bir biçimde yaşamıştır.

Mağara tabanlarında bu insanlara ait eşyalar bugüne kadar koruna gelmiştir. Böylece insanoğlunun bıraktığı bu kanıtlar mağara tabanının doğal etmenlerle yavaş yavaş toprakla dolması sonucunda bozulmadan günümüze kadar ulaşmıştır.

İnsanlığın bu ilk döneminde nüfus artışıyla birlikte mağaralar yerini, belli bir kısmı toprağa gömülü ve yuvarlak planlı kulübe şeklindeki barınaklara bırakmıştır. Örneğin bir ön giriş ile gerisinde dikdörtgen bir salondan oluşan "megaron" tipi evler, İzmir'deki Limantepe ve Baklatepe höyüklerinde yapılan arkeolojik kazılarda saptanmıştır.

Tarım ürünleri ve hayvanlardan elde edilen liflerle giyinen ilk insanlar, kullandığı araç gereçlerini çakmaktaşıdan yapmıştır. Başlangıçta iri ve kaba olarak yontulan taşlar, devam eden süreçte usta bir işçilikle daha kullanışlı araç-gereçlere yerini bırakmıştır. Araç gereçlerin yapımında zamanla obsidyen ve kemikler de kullanılmaya başlanmıştır. Obsidyen olarak adlandırılan doğal volkanik cam, bu araç gereçler için ideal hammadde olup insanlar bunlardan bıçak, iğne ve olta gibi aletler yapmışlardır.

Zamanla araç gereç teknolojisi gelişmiş ve mikrolit adı verilen önceki dönemlerdeki örneklerinden daha küçük ve değişken yapıda ok ucu, orak gibi birleşik alet ve silahlar yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır.

Bu minik aletler tahta, kemik ya da boynuzdan da yapılmıştır. Örneğin Antalya Öküzini'ndeki araştırmalar, buradaki avcı-toplayıcı toplumların ok ve yayı kullandıklarını göstermektedir.

Tahılların beslenmede kullanılması, yemek hazırlama işlemini gerektirmiş ve bunun için de uygun araç gereçler üretilmiştir. Tahılları kabuğundan ayırmak için kullanılan

öğütme taşları, havanlar ve dibekler bunun ilk örnekleridir. Çanak-çömleğin gündelik yaşamda yaygın kullanımı ve kilin ateşte pişirilmesi ise gelişen yeni teknolojinin en açık göstergesi olmuştur. Çanak-çömlek yapım biçimleri, fırınlama teknikleri, süsleme alışkanlıkları, yazıdan önceki dönemin kültürel ve sosyal yapısı hakkında aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır.

Yerleşik yaşama ve medeniyete ait ilk yerleşim merkezleri yazıdan önceki dönemde görülmektedir.

Yerleşik İnsan ve Medeniyet

Anadolu'da Göbeklitepe, Çatalhöyük ve Çayönü gibi yerleşim yerleri bu dönemi aydınlatan önemli yaşam bölgeleridir. UNESCO Dünya Mirası" listesine alınan **Göbeklitepe**; Şanlıurfa kent merkezinin 18 km kuzeydoğusunda, Örencik köyü yakınlarındadır. Burada 1995 yılında Arkeolog Klaus Schmidt tarafından başlayan kazılar sonucunda insanlık ve uygarlık tarihini değiştirecek veriler bulunmuştur.

Günümüze kadar keşfedilen en erken tarihli dinî mimarinin içerisinde yer alan Göbeklitepe'de; taş aletler, heykeller ve bitki kalıntıları bulunmuştur.

Anadolu'da yazıdan önceki dönemi en iyi yansıtan yerleşim alanlarından bir diğeri ise Konya'nın Çumra ilçesi yakınlarında bulunan **Çatalhöyük** yerleşkesidir. Çatalhöyük, Anadolu coğrafyasında 2.000 yıldan fazla bir zamanda köy yaşamından kentsel hayata geçişin önemli bir kanıtıdır. İlk yerleşim yerlerinden biri olması nedeniyle insanlık tarihi açısından büyük önem taşıyan Çatalhöyük'te ezme ve öğütme taşlarının bulunması, buradaki insanların kendi ekmek ihtiyaçlarını karşıladıklarını göstermektedir. Ayrıca köpek ve sığır burada evcilleştirilen hayvanlar

arasındadır.

Bu dönemin önemli yerleşim merkezlerinden biri de Güneydoğu Anadolu'da bulunan Diyarbakır'ın Ergani ilçesi sınırlarındaki **Çayönü**'dür. Çayönü'nde, Yakın Doğu'daki köy yerleşmelerinin ilk örneği görülmektedir.

Çayönü, bugün oldukça fakir bitki örtüsüyle çevrili olmasına karşın günümüzden yaklaşık 10 bin yıl önce dere kenarında bereketli bir ovaydı.

Sözlü Kültür

Yazının icadından önce insanlar, toplumsal hafızalarını sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarmış ve bu yolla korumuştur. Eski Yunan'da mit ve efsane anlatıcıları, Türklerde ozan ve âşık, Afrika'da topluluğun en yaşlıları; bu aktarım görevini üstlenmiştir. Toplumlar, sözlü geleneklerini oluştururken çevrelerinde olup biten ve kendilerini etkileyen bütün olay ve unsurları kullanmıştır. Efsaneler, mitler ve destanlar gibi halk anlatıları; zamanla hem başka kültürlerden etkilenmiş hem de diğer kültürlerin sözlü ürünlerini etkilemiştir.

Bu nedenle anlatıların ortaya çıkışı belirli bir bölgeyle sınırlı olmayıp sözlü geleneklerin karışımından meydana gelmiş bir bütündür.

Yazının icadından önceki dönem olan tarih öncesi devirler sınıflandırılırken insanların kullanmış oldukları araç gereç ve madenlerden yola çıkılmıştır. Buna göre tarih öncesi Taş Çağı ve Maden Çağı şeklinde dönemlendirilmiştir. Taş Çağı: Eski Taş, Orta Taş ve Yeni Taş Çağı olmak üzere kendi içinde çağlara ayrılırken Maden Çağı da Bakır, Tunç ve Demir Çağı olarak dönemlere ayrılmıştır. Zamanla bu dönemlendirmeye, üretim ve yerleşme biçimiyle yaşam koşullarını belirleyen diğer etkenler de eklenmiştir.

Yazının icadıyla birlikte **tarihî çağlar** başlamıştır.

- 1- I. Toprağın işlenerek tarımsal üretim yapılması
  - II. Mağara duvarlarına resim yapılması
  - III. Bitki kökleriyle beslenilmesi
  - IV. Taşları yontup basit savunma aracı olarak kullanılması
- Yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri yerleşik yaşamın kanıtıdır?**
- A) Yalnız I B) Yalnız II
C) I - III D) II - IV E) II - III - IV

Cevap: A

- 2- Tarih öncesi dönemle ilgili bir araştırma yapan tarihçi, aşağıdaki bulgulardan hangisine ulaşamaz?**

- A) Kap kakak
B) Kesici ve delici aletler
C) Kaya resimleri
D) Tarım aletleri
E) Kitabe

Cevap: E

3-Tarihi dönemlere ayırmak tarihçiliğin kaderidir. Bunun, tarih okuyanlar açısından pratik bir fayda sağladığı doğrudur. Ancak tarihin aslında bir bütün olduğunu ve kendi kendisini dönemlere ayırmadığını unutmamalıyız. Tarihi dönemlere ayıran doğa ya da olaylar değil, tarihçiler veya düşünürlerdir. Bu durum da aynı konuda farklı yaklaşımları beraberinde getirebilir. Söz gelimi Orta Çağ'ın kapanışı için J. Gutenberg'in 1445'te matbaayı icadı, Christoph Colomb'un (Kristof Kolomb) 1492'de Amerika kıtasını keşfi, Martin Luther'in 1517'de Protestanlık Bildirisi'ni ilânını önerenler mevcuttur.

Bu bilgiye dayanarak

- I. Tarihin belirli dönemlere ayrılması tarihin doğasından kaynaklanır.
- II. Tarihi dönemlere ayırmak pratik açıdan öğrenmeye kolaylaştırıcı etki yapar.
- III. Tarihi dönemlerin başlangıç ve bitişleri tarih yazıcılarına göre değişkenlik gösterebilir.

yargılarından hangisine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I
B) Yalnız III
C) I ve II
D) II ve III
E) I - II ve III

Cevap: E

KONU YAZININ GELİŞİMİ

Yazının icadı, tarihî devirlerin başlangıcı kabul edilir. İnsanoğlu yazı sayesinde birikimlerini, nesilden nesile sağlıklı bir şekilde aktararak günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır.

Zamanla yönetim alanında da kullanılan yazı; antlaşmalar, yazışmalar, yasalar, yıllıklar, savaş hikâyeleri biçiminde gelişmiştir. Böylece insanoğlu yazının icadından günümüze kadar olan süreçte her alanda önemli gelişme kaydetmiştir.

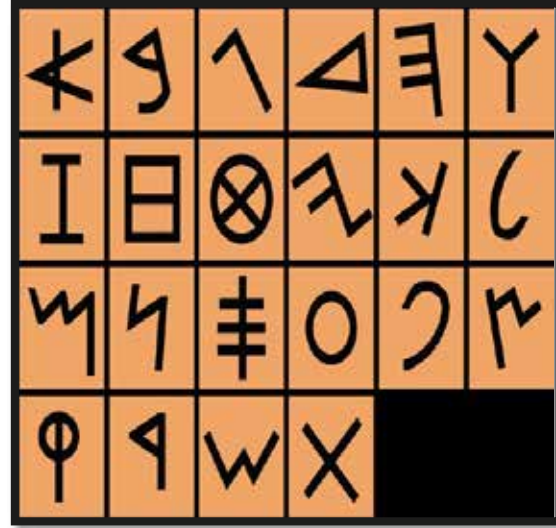
İlk Çağ'da Mezopotamya'daki dinî inanışlara göre her şey tanrıların malıydı. Tanrılar için çalışan insanlar, ürettiklerini mabetlerde birleştirirdi. Herkes elde ettiği ürünü, tanrının evine yani mabede teslim etmek zorundaydı. Rahipler, vatandaşların teslim ettiği ürünü tabletlere resmederdi. Bunun sonucunda Sümerler, mabet ekonomisinin zorunluluğu ile sembol yazısını (**piktograf**) icat etti.

Sümerlerin kullandığı ilk yazılı kil tablet örneklerine Uruk kentinde rastlanmıştır. Bu tabletler, tahıl çuvalları ve büyükbaş hayvan listelerinden oluşan tapınağın muhasebe kayıtları şeklindedir.

Dolayısıyla ilk yazı örnekleri; hesaplar, tarihler, malın cinsi gibi bilgileri içeren ziraat ve ticaret kayıtlarından oluşmaktadır.

Sümerlerden sonra **çivi** yazısı Akad, Babil, Asur, Hitit ve Urartu gibi medeniyetler tarafından geliştirilmiştir.

Hiyeroglif yazısını kullanan Mısırlılar, yazı aracı olarak papirüs ve fırça gibi araç-

lar kullanmıştır.

Böylece yazının taşınabilirliği kolaylaşmıştır. Mısır yazısı, 24 sessiz harften oluşan Fenike alfabesinin gelişmesine de model olmuştur. Bu alfabeden Sami, sonrasında da Latin alfabesi geliştirilmiştir.

Parşömenler ilk kez Bergama'da hayvan derisinden üretilmiş, birleştirilerek kitap hâline getirilmiştir. Çin medeniyeti ise parşömeden daha ucuza mal olan tekstilden yapılan kâğıdı üretmiştir. VIII ve IX. Yüzyıllarda İslam medeniyeti kâğıt üretimini yaygınlaştırmıştır.

İLK ÇAĞ'DA BİLİM

Bilim, insanlığın ortak ürünüdür ve kökleri ilk insanlara kadar uzanır. Günümüzde ulaşılan medeniyetin gelişiminde her milletin az ya da çok payı bulunmaktadır. Tarihî süreç içinde Mısır, Yunan, Çin, Hint, İran, Arap ve Türk gibi milletlerden bilim insanlarının çalışmaları, medeniyetin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Bilimin konusu; eski çağlarda din, efsane, felsefe gibi ruhsal ve el sanatları, tarım gibi günlük ihtiyaçları gidermeye yönelik konulardır. İnsanların günlük ihtiyaçlarını karşılarken elde ettiği bilgi ve teknik daha sonraki çağlarda ortaya çıkan bilimsel gelişmelere kaynaklık etmiştir.

Geçmişte gözlem yoluyla öğrenilen gezegenlerin hareketleri, gazların özellikleri, kaldıraç, sarkaç ve gelgit gibi bilgiler; günümüzde de geçerliliklerini sürdürmektedir. Eski dünyada gözlem ve tecrübe

yoluyla elde edinilen bilgiler zamanla astronomi, coğrafya ve tıp gibi bilimlerin doğmasına kaynaklık etmiştir.

İlk çağlardan beri insanlar; içinde yaşadığı doğayı, doğa varlıklarını ve olaylarını gözleme ihtiyacı duymuştur. İnsanların tarım yapabilmesi için mevsimlerin zamanını önceden bilmesi gerekmektedir. Bu durum ancak takvim bilgisi ile gerçekleşebilirdi. Bu nedenle gökyüzündeki doğa olaylarını ve varlıklarını gözlemleyerek anlamaya çalışan insanoğlu, astronomi ilminde hızlı bir gelişme sağlamıştır. Astronomideki bu gelişme; matematik, fizik, kimya gibi temel bilimlerin gelişmesini hızlandırmıştır.

İlk insanlar, doğa ile ilişkisinde basit teknik becerileri kullanmıştır. Gökyüzü olaylarının izlenmesi, kaydedilmesi ve yorumlanması; günümüz modern astronomi bilimine temel oluşturmuştur.

Örneğin modern astronomideki matematiksel dayanaklar ilk defa Mezopotamya'da kullanılmıştır.

Mezopotamya uygarlıkları, Ziggurat adı verilen tapınaklarda gözlem yaparak gök biliminde bilimsel gözlem yöntemini keşfetmiş ve bilgileri tablolaştırmıştır.

Eski çağlardan itibaren insanoğlunun en büyük isteklerinden biri, ölümsüzlük ve uzun yaşama arzusudur. Bunun sonucunda hastalıklarla mücadele etmesi gerektiğini anlayan insanoğlu bu hastalıkları tedavi etmek amacıyla elindeki bilgileri kullanarak tıp ilminin ilk gelişmelerini ortaya çıkarmıştır.

Eski Çağ'da coğrafya, daha çok matematik ve tarih ilmiyle iç içe gelişme göstermiştir.

Bu çağda düşünür ve gezginler; eserlerinde tarih, coğrafya ve matematikle ilgili bilgileri bir arada işlemiştir. Örneğin Amasya'da yaşamış ve coğrafya konusunda çalışmış **Strabon**, Anadolu ve çevresinde yaptığı geziler sonucunda on yedi bölümden oluşan "**Coğrafya**" isimli eseri yazmıştır.

Eserinde Yunan, Anadolu, Mezopotamya, İran, Mısır gibi gezip gördüğü yerleri anlatmış ve bu yerlerin tarihinden de bilgiler vermiştir.

SORULAR

1- Tarihî olaylar hakkında bilgi veren her türlü malzemeye "kaynak" denir.

Aşağıdakilerden hangisi Tarih Öncesi Devirlerin aydınlatılmasında kullanılan kaynaklardan biri değildir?

- A) Kil tabletler
- B) Madeni ok uçları
- C) Obsidyenden yapılmış bıçaklar
- D) Çanak, çömlekler
- E) Megaron tipi evler

Cevap: A

2- Sümerler tarafından bulunan çivi yazısı Anadolu'da yaşayan uygarlıklar tarafından da kullanılmıştır.

Bu durum aşağıdakilerden hangisinin göstergesidir?

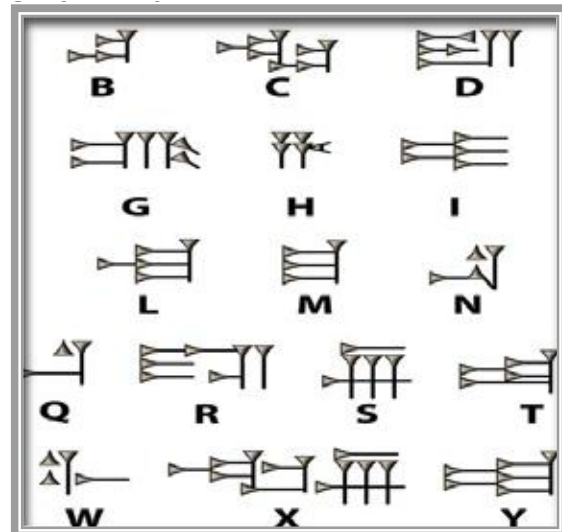
- A) Anadolu uygarlığının Sümerlilere dayandığı
- B) Anadolu'nun kültürel açıdan daha gelişmiş olduğu
- C) Anadolu'da çok sayıda çivi yazılı tabletlerin bulunduğu
- D) Anadolu uygarlığının Sümerlileri etkilediği
- E) Sümerlilerin Anadolu'yu ele geçirdiği

Cevap: C

3- Hititlere ait aşağıdaki buluntulardan hangisi bu dönemde yazının kullanıldığına kanıt olarak gösterilemez?

- A) Kral Hattuşili Vasiyetnamesi
- B) Kral Telepinuş Fermanı
- C) Savaş ilahi metinleri
- D) Kraliçeye ait mühürler
- E) Hitit Güneş Kursu

Cevap: E

TARİH Sınıf-9

OGM
MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU İLK ÇAĞ'DA YERYÜZÜNDEKİ BELLİ BAŞLI MEDENİYET HAVZALARI

İRAN MEDENİYETİ

Geniş topraklara sahip Persler, satraplık denilen eyalet sistemini oluşturmuşlardır. Gelişmiş bir posta teşkilatı kuran Persler, Sardes'ten başlayıp başkentleri Sus'a kadar uzanan Kral Yolu'nu yapmışlardır.

HİNT MEDENİYETİ

Hint medeniyetinde, matematikçiler sıfırı ilk defa kullanmıştır. Fakat sıfırı sayı olarak kabul etmemişlerdir. Sayı sistemindeki bu erken tarihteki gelişme, aritmetiğin gelişim hızını etkilemiştir.

ÇİN MEDENİYETİ

Çinliler; barut, pusula, kâğıt ve matbaayı icat etmiştir. Galileo'dan önce güneş lekeleri konusunda bilgi vermiştir. Günümüzde de kullanılan geleneksel tıbbın tedavi yöntemleri olan masaj ve akupunktur kullanmışlardır.

MEZOPOTAMYA MEDENİYETLERİ

Ulaşım, mimarlık, madencilik, çömlekçilik, dokumacılık, çiftçilik ve kanal yapımında gelişmişlerdir. Mezopotamya medeniyetleri aritmetik işlemlerde çarpım tablosunu kullanmış ve dört işlem yapmıştır. Alan ölçümleri ve su kanalları açmak için geometriden yararlanmışlardır. Dairenin alanı ve silindirin hacmini bulmuş ve "pi" sayısı için 3,125 değerini belirlemiştir. Çemberi 360 dereceye bölmüşlerdir. Mezopotamya'da astronomi gelişmiş, Ay ve Güneş tutulmaları hesaplanmış ve takvim yapılmıştır. Bir saat

60 dakikaya, bir dakika da 60 saniyeye bölünmüştür. Bir hafta 7 gün kabul edilmiştir.

SÜMERLER

MÖ 3200'de çivi yazısını bulmuştur. Sümerler, "Ziggurat" adı verilen tapınaklar inşa etmiştir. Bu tapınaklarda gözlem yaparak gök biliminde bilimsel gözlem yöntemini keşfetmiş, bilgileri tablolaştırmışlar ve astronomi alanında ilerlemişlerdir. Ay ve Güneş tutulmalarını hesaplamışlardır.

Ay ve Güneş tutulmalarını hesaplamış; Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter, Satürn gibi gezegenleri tespit etmişlerdir. Takvimlerini ay

yılı esasına göre hazırlayan Sümerler, bir yılın uzunluğunu sadece 4,5 dakikalık hata ile hesaplamışlardır. Sümer Kralı Urkagina, MÖ 2375'te tarihte bilinen ilk yazılı kanunları çıkarmıştır.

BABİLLER

Mimaride gelişmiş, Babil Kulesi ve Babil'in Asma Bahçeleri gibi eserler inşa etmişlerdir. Kral Hammurabi tarafından Hammurabi Kanunları hazırlanmıştır.

SORULAR

1- • Ziggurat adı verilen tapınaklar inşa etmişlerdir.

- Ay yılı esasına dayalı takvim oluşturmuşlardır.
- Tarihte ilk yazılı kanunları hazırlamışlardır.

Bazı özellikleri verilen İlk Çağ uygarlığı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Elam
- B) Babil
- C) Sümer
- D) Akad
- E) Asur

Cevap: C

2- Perslerde ülke satraplık adı verilen eyaletlere bölünmüş ve satraplar kralın görevlendirdiği kişilerce teftiş edilmişlerdir.

Perslerdeki yönetim

ASURLULAR

Kara kolonileri kurmuş ve yaptıkları ticaret yolları sayesinde Anadolu ile güçlü bir ticaret bağı oluşturmuştur. Bu ticaret faaliyetleriyle Asurlular, Sümerlerden öğrendikleri yazıyı Anadolu'ya getirmiş ve burada tarih çağlarının başlamasını sağlamışlardır. Asurlu tüccarlar, başta Kanış (Kultepe) olmak üzere Anadolu'nun pek çok yerinde pazarlar kurmuştur.

sistemi ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Kralın ülkeyi tek başına yönettiği
- B) Merkezî otoritenin güçlü tutulduğu
- C) Halkın yönetimde söz sahibi olduğu
- D) Satrapların gücünün mutlak olduğu
- E) Siyasi birliğin olmadığı

Cevap: B

3- Aşağıdaki İlk Çağ uygarlıklarından hangisi hukuk kurallarını ilk kez yazılı hâle getirmiştir?

- A) Sümerler
- B) Babiller
- C) Lidyalılar
- D) Asurlular
- E) Persler

Cevap: A

TARİH Sınıf-9

OGM
MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU İLK ÇAĞ'DA YERYÜZÜNDEKİ BELLİ BAŞLI MEDENİYET HAVZALARI

Yunan Medeniyeti

Polis adı verilen şehir devletleri halinde yaşamışlardır. Yunan kentlerinde yapılan seçimler, cumhuriyet ve demokrasinin ilk izleri kabul edilir. Başta Aristoteles (Aristo) olmak üzere Yunan bilginleri, bitkilere ve hayvanlara ilişkin bilimsel bilgileri derleyerek botanik ve zooloji gibi bilim dallarının temellerini atmıştır.

Anadolu Medeniyetleri - HİTİTLER

-Başkent Hattuşaş olmak üzere, Kızılırmak Havzası'nda yaşamış olan Hititler, bir kral tarafından yönetilmişlerdir.

- Pankuş adındaki meclis yönetimde etkili olmuştur.

-Hititlerde Tavananna denilen kraliçe yönetimde söz sahibi olmuştur.

-Hitit Kanunlarında evlenme, boşanma, nikâh, nişan gibi medeni kanunun kapsamına giren hususlara yer verilmiştir.

-Hititler, gelişmiş hukuk kurallarıyla kadın haklarına kanunlarında yer vermiştir.

-Anal denilen yıllıklar tutmuşlardır.

-Ülkelerinin "Bin Tanrı İli" olarak adlandırmışlardır.

Anadolu Medeniyetleri - LİDYALILAR

İnsanlık tarihinde ilk kez madeni parayı (sikke) basmışlardır.

Anadolu Medeniyetleri - FRİGLER

-Bugün Ankara sınırları içinde bulunan Gordion başkent olmak üzere kurulmuşlardır.

-Topraklarının tarıma elverişli olması sebebiyle; tarım ile ilgili alanlarda ve hayvancılıkta gelişmişlerdir.

-Tapates adı verilen halı ve kilimleri dokumuşlardır.

-Fibula, denilen çengelli iğnelerin mucididirler.

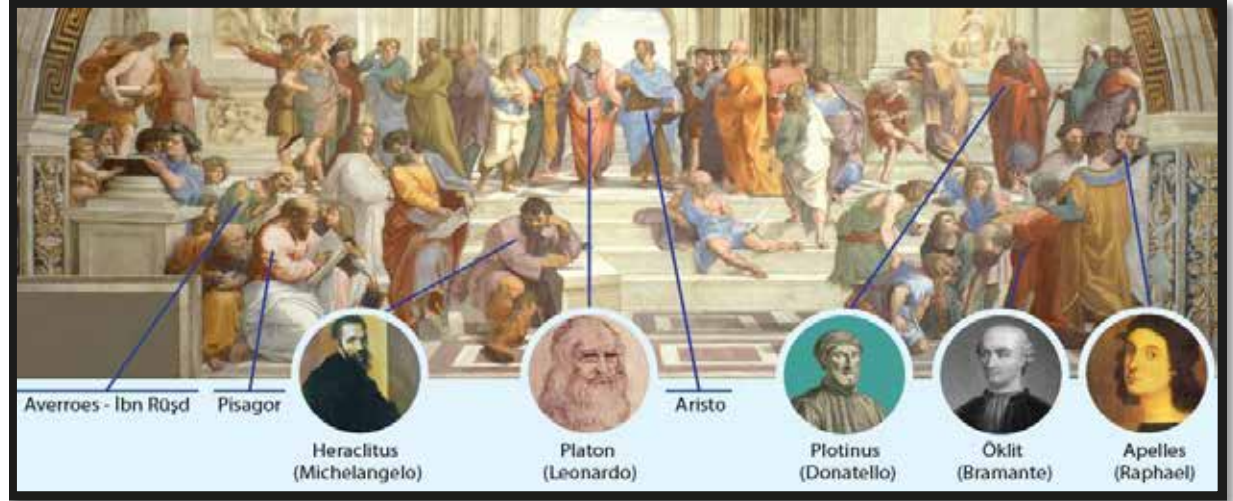
-Kibele denilen ana tanrıça kültürüne inanmışlardır.

Anadolu Medeniyetleri - URARTULAR

-Bugünkü Van ilimiz olan Tuşpa merkez olmak üzere kurulmuşlardır.

-Zengin demir, gümüş ve bakır yataklarına sahip olan Urartular, maden işleme sanatında ilerleme kaydetmiştir.

-Yaşadıkları bölgenin dağlık ve kayalık olması sebebiyle; kaya oymacılığı ve taş

işçiliğinde gelişmişlerdir.

-Van Kalesi, Şamram Su Kanalı ve mezar odaları inşa ederek mimaride gelişmişlerdir.

Mısır Medeniyeti

-Nil Nehri etrafında ortaya çıkan Mısır medeniyeti İlk Çağ'daki en büyük medeniyetlerden biridir.

-Firavun denilen ve kendilerini aynı zamanda tanrı olarak kabul eden krallar tarafından yönetilmişlerdir.

-Mısırlılar, hacim ve alan ölçmeyi hesaplamış ve piramit adı verilen anıt mezarlar yapmışlardır.

-Mimari, astronomi, matematik, eczacılık ve tıp alanında ilerlemişlerdir.

-Mısırlılar, güneş takvimini kullanmış, yılı 365 gün olarak hesaplamışlardır.

Doğu Akdeniz Medeniyeti - FENİKELİLER

-Akdeniz'in ilk uzman gemicileri ve tüccarları olan Fenikeliler, ticari faaliyetleri sayesinde çivi yazısı ve hiyeroglifin yerine Fenike alfabesini geliştirmiştir. Bu alfabeyi Yunanlılar ve Romalılar geliştirerek bugünkü Latin alfabesi oluşturulmuştur.

-Yapmış oldukları koloncilik sayesinde Akdeniz Havzası'nda ticaret, ekonomi ve kültürel etkileşim gelişmiştir.

Doğu Akdeniz Medeniyeti - İBRANİLER

İbranilere kadar çok tanrılı din inancı yaygınken İbraniler tarihte ilk tek tanrılı inancı (semavi din) benimsemiştir.

SORULAR

1- İlk Çağ uygarlıkları ile ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) Hititler, Anal denilen yıllıklar oluşturmuşlardır.
B) Mısırlılar, piramit adı verilen anıt mezarlar yapmışlardır.
C) Frigler, tapates denilen halı ve kilimleri dokumuşlardır.
D) İbraniler, tek tanrılı semavi din inancını benimsemişlerdir.
E) Fenikeliler, tarihte ilk kez madeni parayı kullanmışlardır.

Cevap: E

2- Aşağıdakilerden hangisi Anadolu'da kurulan ilk Çağ medeniyetlerinden biri değildir?

- A) Hititler
B) Urartular
C) Asurlular
D) Lidyalılar
E) Frigler

Cevap: C

3- ● Oda şeklinde mezarlar inşa etmişlerdir.

● Taş işçiliğinde gelişmişlerdir.

● Günümüzde hala kullanılan sulama

kanallarını inşa etmişlerdir.

Bazı özellikleri verilen İlk Çağ uygarlığı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Frig
B) Urartu
C) Pers
D) Asur
E) İyon

Cevap: B

TARİH Sınıf-9

KONU İNSAN VE GÖÇ

İnsanlığın yeryüzündeki serüveninde toplumların sosyal ve ekonomik aşamaları; avcılık-toplayıcılık, konar-göçerlik, üretim-yerleşik hayat ve medeniyet şeklinde sıralanabilir. Güneş, su ve ekilebilir araziler açısından elverişli bölgelerde yaşayan bu dönem toplumları, doğal çevrelerinden daha fazla yararlanabilecekleri bilgi ve tecrübeye ulaşmıştır. Doğal çevresini keşfedemeyen ve sınırlı bir alanda yaşayan insanlar, artan nüfusun beslenme ihtiyacını karşılamak için yeni arayışlara girmişlerdi.

Bunun sonucunda toprağı işlemeyi keşfetmişler ve hayvanları evcilleştirmişlerdir. İnsanlar, yerleşik hayata geçtikten sonra beslenmek için av hayvanlarını izlemeyi ve yer değiştirmeyi bırakmıştır. Bu süreçte konar-göçer yaşamı devam ettiren toplumlar olsa da yerleşik toplumlar karşısında giderek sayıları azalmaya başlamıştır.

TOPLULUKLARIN YENİ COĞRAFYALARA HAREKETLERİ

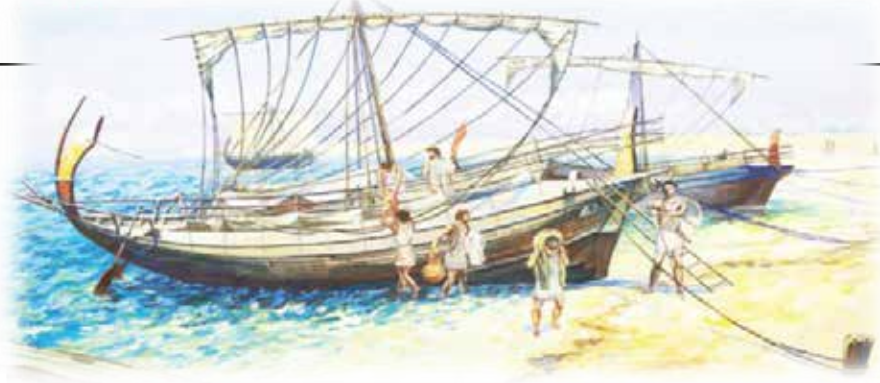
Geçmişten günümüze insanoğlu, zorunluluklar nedeniyle veya istediği yaşam koşullarına ulaşmak için yaşadığı yerleşim yerlerinden ayrılarak yeni yerler bulma gayreti göstermiştir. Tarihin her döneminde yaşanan ve toplumsal hayatın her aşamasında

görülen bu göç hareketleri, insanlık tarihinin seyrini derinden etkilemiştir. Yerleşim yerleri ve iklimdeki değişikliklere bağlı geçim sıkıntısının yaşanmaya başlanması, politik değişiklikler, inanç gruplarının baskı altına alınması gibi gelişmeler; göçlerin siyasi, ekonomik, dinî ve coğrafi nedenlerini oluşturur.

EGE GÖÇLERİ

“Deniz Kavimleri Hareketi” olarak da ifade edilmiş, MÖ XIII. yüzyıl sonları ile MÖ XII. yüzyıl başlarında iki aşamada yaşanmıştır. Göçleri gerçekleştiren toplumlar genellikle Ege ve Akdeniz’deki adalardan geldiği için tarihçiler bu göçlere Ege Göçleri ismini vermiştir. Bu göçler ilk olarak Yunanistan’dan başlamıştır. Yunanistan’ın dağlık bir coğrafyaya sahip olması, tarım alanlarının yetersizliği, nüfus artışı ve kıtlığın yaşanması bu göçlerin nedenlerindedir.

Ayrıca Doğu Avrupa ve Balkanlardan güneye inen Dorlar, Akalar gibi kavimler Yunanistan’daki kavimlerin doğuya doğru sürüklenmesinde etkili olmuştur. Mısır’a kadar uzanan Ege Göçleri sonucunda Mısır Devleti, verdiği güçlü mücadele ile kendisini korurken Anadolu’daki Hitit Devleti ise yıkılmıştır.

TOPLULUKLARIN YENİ COĞRAFYALARA HAREKETLERİ

İlk Çağ’da insanlar sosyal, ekonomik, siyasi ve coğrafi nedenlerin yanı sıra dinî sebeplerden dolayı da göç etmek zorunda kalmıştır. Semavi dinlerin yeryüzünde yayılmaya başlamasıyla eski dinlerinden vazgeçmek istemeyen devlet yöneticileri veya topluluklar yeni dine geçen insanlara baskılar yapmıştır. Bu baskılar neticesinde semavi dinlere inanan insanlar, kendilerine uygulanan dinî baskılardan dolayı göç etmeyi tercih etmiştir. MÖ 587 yılında Babil Hükümdarı II. Nabukadnezar, Yahuda Krallığı’nı istila ederek Kudüs Mabedi’ni tahrip etmiş ve nüfusun büyük bir kısmını sürgün etmiştir. Yahudilerin yaşadığı bu topraklara Perslerden sonra Büyük İskender ve Roma İmparatorluğu hâkim olmuştur. Yahudiler, MS 66-73 tarihleri arasında Roma yönetimine karşı isyan etmiştir.

OGM
MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

SORULAR

1-Geçmişten günümüze insanların göç hareketlerinin gerçekleşme nedenleri farklılıklar göstermektedir. Yerleşim yerleri ve iklimdeki değişikliklere bağlı geçim sıkıntısının yaşanmaya başlanması, politik değişiklikler, inanç gruplarının baskı altına alınması gibi gelişmeler üzerine gerçekleşmiştir.

Buna göre göçlerin sebepleri ile ilgili aşağıdakilerden hangisine değinilmemiştir?

- A)Coğrafi B)Ekonomik
C)Dini D)Siyasi
E)Kültürel Cevap: E

2-Ege göçleri ilk olarak Yunanistan’dan başlamıştır. Yunanistan’ın dağlık bir coğrafyaya sahip olması, tarım alanlarının yetersizliği, nüfus artışı ve kıtlığın yaşanması bu göçlerin nedenlerindedir.

Buna göre Ege göçlerinde;
I.ekonomik
II. coğrafi
III. sosyal
etkenlerden hangilerinin ilgili olduğu söylenebilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II
C) I ve II D) I ve III
E) I, II ve III Cevap: E

3- Doğu Avrupa ve Balkanlardan güneye inen Dorlar, Akalar gibi kavimler Yunanistan’daki kavimlerin doğuya doğru sürüklenmesinde etkili olmuştur. Mısır’a kadar uzanan Ege Göçleri sonucunda Mısır Devleti, verdiği güçlü mücadele ile kendisini korurken Anadolu’daki Hitit Devleti ise yıkılmıştır.

Buna göre; Ege göçleri sonucunda aşağıdaki alanlardan hangisinde öncelikle değişim yaşandığı söylenebilir?

- A)Sosyal B)Ekonomi
C)Eğitim D)Siyasi
E)Kültür Cevap: D

TARİH Sınıf-9

KONU İLK ÇAĞ'IN TÜCCAR TOPLULUKLARI

ASURLAR

Asurlar, MÖ II. binin başlarından MÖ 612 yılına kadar, Kuzey Mezopotamya'da hüküm sürmüşlerdir.

Mezopotamya'nın doğal kaynaklardan yoksun olması Asurların politikalarında ticareti ön plana çıkarmıştır. Asurlu tüccarlar, başta Kaniş (Kültepe) olmak üzere Anadolu'nun pek çok yerinde ticaret merkezleri kurmuştur. Öyle ki Asurların iki yüzyıl kadar Anadolu'da sürdürdükleri ticari faaliyetler, Koloni devri (MÖ 1750-1750) olarak isimlendirilir. Hâkimiyet alanlarını zamanla Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu, Suriye, Filistin ve Mısır'a kadar genişletmişlerdir.

FENİKELİLER

MÖ XII. yüzyılda siyasi bir güç olarak ortaya çıkmış ve MÖ II. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Doğu Akdeniz sahil şeridinde genel olarak denizcilik ve deniz ticareti ile uğraşmışlardır. Bu denizci kavim, gemilerin

inşası amacıyla gerekli keresteleri temin etmek için gelişmiş bir ormancılık faaliyeti de yürütmüştür. Doğu Akdeniz'de çok iyi bir ticaret ağı kurmuş olan Fenikeliler, Batı Akdeniz'de de ticaret kolonileri kurmayı başarmıştır. Zamanla Mısır, Kıbrıs, Girit ve Rodos dışında Sicilya, Sardunya ve İspanya'ya kadar uzanan birçok yerde ticaret kolonileri kuran Fenikeliler, bu sayede dünya deniz ticaretini kontrol etmeyi başarmıştır.

LİDYALILAR

MÖ VII. yüzyılda Gediz ve Küçük Menderes vadileri merkez olmak üzere Kral Giges zamanında bağımsız bir devlet hâline gelmiştir. Lidyalılar, zengin maden yatakları ve verimli toprakları ile öne çıkmıştır. Madencilik, tarım ve hayvancılığın yanında başkenti Sard; altın madeni ve kuyumculuk sanatı ile tanınmıştır. Lidyalıların, insanlık tarihinde ilk kez madenî parayı (sikke), ücretli askerlerinin maaşlarını ödemek için icat ettikleri tahmin

edilmektedir. Lidyalılar, bu icatla dünya ticaretinde yeni bir atılımı başlattı. Aristoteles'in deyimine göre değiş tokuşun zorunlu gerekliliğinden para ortaya çıkmış bir başka tarz kazanç becerisi olan ticaret işi oluşmuştur.

SOĞDLAR

İslam öncesi Orta Asya tarihinde, merkezi Semerkant olmak üzere birçok şehir devletinden oluşan önemli bir tüccar topluluğudur. V. yüzyılın

ortasında Eftalitlerin (Ak Hunlar) ve 558 yılında Kök Türklerin hâkimiyetine giren Soğd bölgesi, özellikle Kök Türk zamanında Orta Asya'nın ekonomik, siyasi ve kültürel merkezi oldu. Soğdu tüccarlar Kök Türk koruması altındaki Çin'den İtalya'ya kadar uzanan İpek Yolu üzerindeki ticareti kontrol etmiştir.

İslam öncesinde olduğu gibi İslami dönemde de Soğdlar, İpek Yolu üzerinde etkin rol oynamayı sürdürmüştür.

Sorular

1- İlk Çağ uygarlıklarından olan Fenikeliler, eski Doğu ve Ön Asya kültürünü Ege ve Akdeniz kıyılarına taşıyarak Doğu-Batı medeniyetlerinin etkileşiminde önemli bir rol oynamıştır.

Bu durum Fenikelilerin aşağıdaki özelliklerinden hangisinin sonucudur?

- A) Güçlü bir yönetime sahip olmaları
- B) Göç yolları üzerinde bulunmaları
- C) Deniz ticaretinde ileri gitmeleri
- D) Doğu Asya uygarlığı olmaları
- E) Şehir devletleri halinde yaşamaları

Cevap: C

2- Kültepe'de bulunan Asur tabletlerinden birinde şöyle bir ifade bulunur: "Kaçak mallar yakalandı. Kaçakçıları hapse attık. Bütün ülkeye kaçakçılar hakkında bilgiler verildi. Her tarafa askerler gönderildi. Dikkat, kaçakçılık yapmayın!"

Yukarıdaki bilgilere göre Asurlular hangi alandaki çalışmalarını korumak istemektedir?

- A) Sömürgecilik
- B) Hukuk
- C) Sosyal devlet
- D) Din
- E) Ticaret

Cevap: E

3- MÖ VII. yüzyılda Gediz ve Küçük Menderes vadileri arasında Sard şehri başkent olmak üzere kurulan Lidyalılar, zengin maden yatakları ve verimli toprakları ile öne

çıkılmıştır. Madencilik, tarım ve hayvancılığın yanında; kuyumculuk sanatında da gelişmişlerdir. Lidyalıların, insanlık tarihinde ilk kez madenî parayı (sikke), ücretli askerlerinin maaşlarını ödemek için icat ettikleri tahmin edilmektedir. Lidyalılar, bu icatla dünya ticaretinde yeni bir atılımı başlattı. Aristoteles'in deyimine göre değiş tokuşun zorunlu gerekliliğinden para ortaya çıkmış bir başka tarz kazanç becerisi olan ticaret işi oluşmuştur.

Paragrafa göre icatların ortaya çıkmasında aşağıdakilerden hangisi etkili olmuştur?

- A) Coğrafyanın yapısı
- B) Siyasi yapı
- C) İnanç sistemi
- D) İhtiyaç ve faaliyetleri
- E) Hukuk sistemi

Cevap: D

OGM
MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TARİH Sınıf-9

KONU KABİLEDEN DEVLETE

KABİLEDEN DEVLETE

Tarımın ortaya çıkışı toplumların siyasi organizasyonlarında değişime yol açtı. İlk tarım toplumlarında ekonomik ve sosyal organizasyonun temel birimi 10-50 aileden oluşan topluluklardı. Avcı ve toplayıcı topluluklara göre hayat standartları biraz daha iyileşen bu yerleşimler, zamanla büyüyerek kabile konfederasyonlarını oluşturdu. Antik medeniyetlerdeki kabileler veya şehir devletlerinin başlarında kral veya feodal yöneticiler vardır. Bu yöneticiler merkezdeki büyük krala bağlıdır hatta bazılarının imparatorluklar kurduğu da olmuştur.

İlk Devletlerde Gücün Meşruiyet Kaynağı

İlk Çağ'ın başından itibaren Mezopotamya, Mısır, Anadolu gibi bölgelerde geniş alanlara hükmeden güçlü siyasi oluşumlar ortaya çıkmıştır ve çoğu monarşi ile yönetilmiştir. Krallar, yönetimdeki meşruluğunu yani güçlerini dinden almıştır. Bu nedenle ilk devletlerde gücün meşruiyet kaynağı tanrısaldır. Makedonya Krallığı, Yunan şehir devletlerinde olduğu gibi aristokrasi ile yönetilirdi. Roma İmparatorluğu'nda sırasıyla krallık, cumhuriyet ve imparatorluk dönemleri yaşanmıştır.

İlk Siyasi Organizasyon Türleri

Sümerlerde site olarak bilinen şehir devletleri ortaya çıkmıştır. Babil Devleti benzer bir yapıda olsa da iktidarı ele geçiren güçlü krallar merkezî otoriteyi daha

da güçlendirmiştir. Bir diğer Mezopotamya medeniyeti olan Asurlular ise istilacı bir yapıya sahiptir. Mezopotamya dışında pek çok yeri yönetimine alarak imparatorluk görünümüne kavuşmuştur.

Yunan medeniyetinin ortaya çıktığı coğrafya, dar bir sahil şeridinde sahip olması ve yüksek dağlarla birbirinden ayrılması nedeniyle burada merkezî devletler kurulamamış, polis adı verilen şehir devletleri ortaya çıkmıştır.

Oligarşi denilen yönetim anlayışı ise aristokratlar arasından belli bir zümrenin, krallığı yönetme hakkının kendilerinde olduğunu iddia etmesidir. Yunan medeniyeti içinde, soyluluğa dayalı ayrıcalıklı sınıf olan aristokratlarla veya halka karşı zaman zaman güç kullanarak yönetimi ele geçiren kişiler olmuştur. Bu kişilere tiran bunların yönetimine de tiranlık denilmiştir.

İlk Çağ'da Persler; İran, Anadolu, Mezopotamya, Mısır ve hatta Yunanistan'ın bazı bölgelerini içine alan büyük bir imparatorluk kurmuşlardı. Ayrıca merkezî otoriteyi güçlendirmek ve eyaletler arasında iletişim kurmak amacıyla Persler, gelişmiş bir posta teşkilatı kurmuşlardı. Roma'da kraldan sonra etkin bir danışma kurulu olan senatoya, soylular girebilmişti. Roma toplumu; patriciler, plepler ve köleler olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştı. Senatoda görev yapan soylu sınıfa patrici, Roma'ya sonradan gelip yerleşenlere

SORULAR

1) Büyük İskender Mısır'da Amon-Ra rahipleri tarafından "tanrı-kral" ilan edilmiş; Didim Apollon Tapınağı kâhini tarafından "Zeus'un oğlu" olarak adlandırılmıştır.

Bu durum Büyük İskender ile ilgili aşağıdakilerden hangisine kanıt olarak gösterilebilir?

- A) Ülke ekonomisini güçlendirmiştir.
- B) Ülkeyi yönetim birimlerine ayırmıştır.
- C) Helenizm uygarlığını ortaya çıkarmıştır.
- D) Gücünün meşruiyet kaynağını

tanrısalılaştırmıştır.
E) Aristokratik yönetim anlayışını benimsemiştir.

Cevap: D

- 2) I. Sümerler
- II. Yunan Medeniyeti
- III. Hititler

Yukarıda verilen İlk Çağ uygarlıklarından hangileri şehir devletleri şeklinde örgütlenmişlerdir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) II ve III
- E) I, II ve III

Cevap: C

3) Yunan Medeniyeti'nin ortaya çıktığı coğrafyanın, dar bir sahil şeridi olup dağlık bir yapısı vardır.

Bu durumun;
I. Kolonizasyon faaliyetlerine yönelmesine,
II. Merkezî devletler kurulamamasına,
III. Çok tanrılı dinî inanca sahip olunmasına
gelişmelerinden hangilerine zemin hazırladığı söylenebilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) II ve III
- E) I, II ve III

Cevap: C

de plep adı verilirdi. Köleler ise Roma'nın işgali altındaki ülkelerden getirilmiş, patricilerin evlerinde hizmetçilik ya da uşaklık yapan tarlalarda işçi olarak çalışan sınıftı.

İlk Devletlerde Askerî, Sosyal ve Ekonomik Yaşam

Medeniyetlerin ekonomik yaşam ve askerî yapılarında coğrafya belirleyici bir unsurdur. Tarihi çağların başladığı yer olan Mezopotamya'da ekonomik hayatın temeli tarımdı. İhtiyaçları karşılamak adına yapılan uzak mesafeli ticaret, bölge ekonomisi için hayati bir rol oynuyordu. Mezopotamya'da toplum; soylular, din adamları ve köleler gibi sınıflara ayrılmıştır.

Batı Anadolu'da zengin tarım alanlarına ve maden yataklarına sahip olan Lidyalılar, Kral Yolu'nu kullanarak ticarete gelişmiştir. Friglerin temel geçim kaynağı ise tarım ve hayvancılıktır.

İlk Çağ'da, Yunan coğrafyasında kurulan polisler, dağlık arazi nedeniyle yeterli hububatı üretememiştir. Bazı şehirler bu sorunu çevre

bölgelerin kolonizasyonu yoluyla çözmeye çalışmıştır. Bu şehir devletleri gıda ihtiyaçlarını karşılarken ticari alanda da gelişme göstermiştir.

Büyük İskender, Doğu Seferi'ni Pers İmparatorluğu'na ait ticaret yollarını ele geçirmek amacıyla düzenlemiştir. Roma İmparatorluğu da kurulduğu coğrafya gereği deniz ticaretine ve kolonizasyon faaliyetlerine yönelmiştir. Şehir devleti olarak ortaya çıkan Roma, Yunan şehir devletlerinden farklı olarak yayılcı bir politika izlemiştir. Mısır'da Nil Nehri etrafında verimli ovaların oluşması, Mısır'ın temel geçim kaynağını tarım olmasını sağlamıştır. Üretim devlet tarafından planlanır, vergiler ve kiralara ekili topraklardan düzenli olarak Firavun adına toplanırdı. İlk Çağ'da yaşamış devletler, oluşturdukları medeniyeti ve sahip oldukları toprakları korumak adına askerî güce büyük önem vermişlerdir. Bazen ekonomik ve siyasi çıkarlarının çatıştığı devletlerle büyük savaşlar yapmak zorunda kalmışlardır.

OGM
MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TARİH Sınıf-9

OGM
MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU KANUNLAR DOĞUYOR

Hukuk, toplum düzenini sağlamak için çıkarılmış ve devlet eliyle güçlendirilmiş kurallar bütünüdür. İnsanların toplum hâlinde yaşama-ya başlaması ve ilk siyasi teşkilatların oluşmasıyla birlikte hukuka ihtiyaç duyulmuştur.

İlk Çağ'da yapılan hukuk kuralları kaynağını akıl, gelenek ve kutsal kitaplardan almıştır. Yazının icadından önce hukuk kuralları, sözlü olarak nesilden nesile aktarılmıştır. Ancak yazıyı kullanmaya başlamalarına rağmen bazı milletler, hukuk kurallarını sözlü olarak kullanmaya devam etmiştir. Türkler de sözlü hukuk kurallarını uzun süre uygulamıştır.

Hunlarda hukukun temelini, kaynağını geleneklerden alan sözlü hukuk kuralları yani töre oluşturmuştur.

Coğrafyanın, hayat tarzının ve birlikte yaşama tecrübesinin etkisiyle oluşan töre; yazılı olmamasına rağmen sistemli, dinamik, etkili ve ihtiyacı karşılayacak bir yapıya sahiptir. Törenin toplumda çok güçlü bir yaptırımı vardır.

Yazının icadıyla birlikte yazılı hâle gelen hukuk kurallarının ilk örnekleri Sümerlerde görülür. Baştanrı tarafından hükümdarlığın kendisine verildiğini ifade eden Sümer Kralı Urkagina, kötü idare sebebiyle meydana gelen yolsuzlukları, halkın huzursuzluğunu ve hoşnutsuzluğunu gidermek için bir adaletname hazırlamıştır. Urkagina, yaptığı kanunlarda önceki yöneticilerin rahiplerle birleşerek halkı sömürdüğünü ifade etmiştir. Yaptığı düzenlemelerle de daha çok borç affı gibi konuları işlemiş ve halkı rahatlatmaya çalışmıştır. Urkagina Kanunları'ndan sonra Mezopotamya'da başka kanunlar da yapılmıştır. Bu kanunlar içerisinde Babil Kralı

Hammurabi'nin yaptığı kanunlar önemli bir yere sahiptir. Her ne kadar Hammurabi kendini adaletin kralı olarak ifade etse de kanunlarını Tanrı Şamaş'ın önünde durduğu bir stelin alt kısmına yazdırmıştır. Bu stelde zayıfların ve öksüzlerin koruyucusu, Tanrı adına ülkeyi yöneten, adil ve insancıl hükümdar olarak kendisini tanıtır.

Hammurabi Kanunları "dişe diş, göze göz" şeklinde değerlendirilen ve suçu işleyene aynı ağırlıkta cezayı içeren kanunlardır. Hammurabi Kanunları zamanın ihtiyaçları dikkate alınarak, daha önce yapılmış olan kanunların ve örf adet hukukunda derlenmesiyle oluşturulmuştur. 282 maddeden oluşan bu kanunların ön söz kısmında Baştanrı Marduk hakkında övücü sözler bulunmakta ve Marduk ile adalet tanrısı Şamaş tarafından Hammurabi'nin nasıl kral seçildiği anlatılmaktadır.

Ayrıca burada Hammurabi; adalet ve doğruluğu tesis ettiğinden, huzur ve refahı getirdiğinden söz etmektedir.

İlk Çağ Anadolu medeniyetlerinden biri olan Hititler, gelişmiş bir hukuk sistemine sahiptir. Dönemin ihtiyaçlarına göre zamanla

eklemeler yapılan Hitit Hukuku ile ilgili günümüze kadar ulaşan tabletler vardır. Hitit Kanunları, içerik bakımından Sami kavimlerinin kanunlarından farklı olup Sümer Kanunları gibi insancıldır. İşlenen suçların cezası daha çok maddi nitelik taşımaktadır. Hitit Kanunları'nda geleneksel düzenlemeler toplanmış, ölüm ve işkence cezaları yerine tazminat cezaları konmuştur. Hititler yalnız insanları değil hayvanları ve bitkileri korumak için de yasalar çıkarmıştır. Hitit Kanunları'nda; evlenme, boşanma, nikâh, nişan gibi

aileyle ilgili hususlara yer verilmiştir. Ön Asya kavimlerinde boşanma sadece erkeğe tanınan bir hak iken Hititlerde kadınlara da bu hak tanınmıştır. Hititler, hukuk tarihinde ilk defa kasten öldürme ile kazara adam öldürmeyi birbirinden ayırmıştır.

Mezopotamya medeniyetlerinde olduğu gibi Hititlerde de cezalar belirlenirken sosyal sınıf farklılıkları esas alınmıştır. Ayrıca Hititlerde kollektif cezalar da uygulanmış yani bazı suçlarda ceza sadece o kişiye değil suçlunun ailesine de verilmiştir.

İbranilere kadar çok tanrılı din inancı yaygınken İbraniler tek tanrılı semavi din inancını benimsemiş ve bunun sonucunda ilahi kökenli hukuk kuralları bu dönemde görülmeye başlanmıştır.

"On Emir" olarak bilinen bu hükümler, İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışlarından sonra Sina Dağı'nda Allah tarafından Hz. Musa'ya bildirilen emirlerdir. Yahudi inancına göre Tanrı ile İsrailoğulları arasında yapılan ahdi (anlaşma) içeren, Yahudiler'in kutsal kitabına Hristiyanlar, günümüzde "Ahd-i Atik" (Eski Ahit) demektir.

SORULAR

1- Dünya tarihinde ilk defa kanun yapan ve bunu yazıya geçiren Sümerler olmuştur. Sümerler ticaret, evlenme, boşanma, miras gibi konuları kanunlarla düzenlemişlerdir. Lağaç Kralı Urukagina, MÖ 2375 yılında toplum içinde güçsüzleri korumak ve özel mülkiyeti güvence altına almak için kanunlar çıkarmıştır.

Paragrafa göre Sümerlerin aşağıdaki alanlardan hangisindeki faaliyetleri vurgulanmıştır?

- A) Din
- B) Hukuk
- C) Diploması
- D) Ticaret
- E) Felsefe

Cevap: B

2- İlk Çağ Anadolu medeniyetlerinden biri olan Hititler gelişmiş bir hukuk sistemine sahiptir.

Hitit kanunları ile ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi doğru değildir?

- A) Sümer Kanunları gibi insancıldır.
- B) İşlenen suçların cezası daha çok maddi niteliktedir.
- C) Boşanma hakkı kadınlara da verilmiştir.
- D) Kasten öldürme ile kazara adam öldürme birbirinden ayrılmıştır.
- E) Kollektif cezalar uygulanmamıştır.

Cevap: E

3- Aşağıdaki İlk Çağ uygarlıklarından hangisinde ilahi kökenli hukuk kuralları görülür?

- A) Sümerler
- B) Babiller
- C) Lidyalılar
- D) İbraniler
- E) Persler

Cevap: D

TARİH Sınıf-9

KONU ORTA ÇAĞ'DA SİYASİ YAPILAR

MS 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun; Batı ve Doğu Roma olmak üzere ikiye ayrılması, Avrupa'da büyük siyasi gelişmelere sebep olmuştur. Batı Roma İmparatorluğu'nun 476'da yıkılmasından sonra Avrupa'nın sosyo-ekonomik ve kurumsal yapısında büyük değişiklikler yaşanmıştır.

Roma İmparatorluğu'nun eski gücünü kaybettiği ve özellikle de bireyleri korumakta yetersiz kaldığı bu dönemde, Avrupa'da feodal siyasi yapılar ortaya çıkmıştır. Bu tarihten itibaren Germen kabileleri kendi devletlerini kurarak bugünkü Avrupa devletlerinin temellerini atmıştır. Avrupa'da Frank, Vizigot, Ostrogot, Sakson gibi Germen krallıkları kurulmuş ve bu krallıklar; siyasi üstünlüğü ele almıştır. Bu durum, Avrupa'nın güçlü bir devlet otoritesinden yoksun kalmasına, büyük bir karmaşaya sürüklenmesine sebep olmuştur.

Orta Çağ Avrupası'nda siyasi yapıyı şekillendiren ve bu döneme damgasını vuran sistem "**feodalizm**" olmuştur. Bu sisteme göre siyasi güç; krala ait olup kral, siyasi otoritesini mutlak sadakat koşuluyla ve kontrollü olarak derebeyleriyle paylaşmıştır.

Bizans olarak adlandırılan Doğu Roma İmparatorluğu Orta Çağ'da; Anadolu, Balkanlar, Mısır, Suriye, Filistin ve Kuzey Afrika coğrafyasında etkili olmuştur. Hellenizm ve Ortodoksluk gibi kültürel bileşenler sonucu Bizans İmparatorluğu, Batı Roma İmparatorluğu'ndan farklı bir

siyasi yapı hâline gelmiştir. Roma İmparatorluğu bir çeşit cumhuriyet ile yönetilirken Bizans imparatoru gücünü tanrıdan alan otokrat bir lider konumuna gelmiştir. Bu siyasi anlayışıyla Bizans imparatorları özellikle Sasani ve Hellenistik Dönem monarşilerinden etkilenmiştir. Buna göre Bizans imparatoru, Hz. İsa'nın yeryüzündeki vekili olup sadece Hz. İsa'ya karşı sorumlu olmuştur.

Güçlü bir devlet geleneğine sahip olan Sasaniler, Kafkasya, Mezopotamya ve İran'a hükmetmiştir. Pers devlet geleneğini benimseyen Sasani İmparatorluğu'nun yönetim şekli monarşiydi. İmparatorluğun başında Şehinşah (Kralların Kralı) unvanını kullanan hükümdar bulunmaktaydı. Sasaniler, krallarını kutsal kabul etmişler fakat Mısır firavunları gibi tanrı-kral anlayışını benimsememişlerdir. Bu krallar, Tanrı Ahuramazda'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak mutlak otoriteye sahiptir. Bunun açık göstergesi, Sasani madenî paralarının bir yüzünde hükümdarın diğer yüzünde kutsal ateşin resmedilmesidir. Sasani İmparatorluğu, doğuda Orta Asya, batıda Suriye ve Anadolu yönünde genişlemiştir. Bizans İmparatorluğu ile yaptıkları uzun savaşlar sonucunda, Anadolu'yu hâkimiyetleri altına alan Sasaniler, İstanbul'u kuşatmıştır. Ancak Bizans'ın özellikle deniz gücü karşısında etkisiz kalan Sasani Devleti, Anadolu'dan çekilmek zorunda kalmıştır. Sasaniler, Hz. Ömer Dönemi'nde

SORULAR

1. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun; Batı ve Doğu Roma olmak üzere ikiye ayrılması, Avrupa'da büyük siyasi gelişmelere sebep olmuştur. Batı Roma İmparatorluğu'nun 476'da yıkılmasından sonra Avrupa'nın sosyo-ekonomik ve kurumsal yapısında büyük değişiklikler yaşanmıştır. Roma İmparatorluğu'nun eski gücünü kaybettiği ve özellikle de bireyleri korumakta yetersiz kaldığı bu dönemde, Avrupa'da yeni bir siyasi yapı ortaya çıkmış ve bu döneme damgasını vuran sistem "feodalizm" olmuştur. Bu tarihten itibaren Germen kabileleri kendi devletlerini kurmuştur. Avrupa'da Frank, Vizigot, Ostrogot, Sakson gibi Germen krallıkları kurulmuş ve Avrupa, büyük bir karmaşaya sürüklenmiştir.

Kavimler göçü sonrasında meydana gelen bu olaylara bakıldığında, Kavimler Göçü'nün aşağıdaki sonuçlarından hangisine değinilmemiştir?

miştir?

- A) Avrupa'da sosyal yapıda değişim yaşandığına
- B) Avrupa'da bir Türk Devleti'nin kurulmasına
- C) Avrupa'da yeni bir siyasi yapının ortaya çıkmasına
- D) Avrupa'nın güçlü bir otoriteden yoksun kalmasına
- E) Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasına

Cevap: B

2. Sasanilerde Tanrı Ahuramazda'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak mutlak otoriteye sahip olan Şehinşahların ölümlerinden sonra ortaya çıkan iktidar kavgaları, merkezi otoritenin zayıf düşmesine yol açmıştır.

- Buna göre, Sasanilerle ilgili olarak;
- I. Kralların gücünün meşruiyet kaynağı tanrısaldır.
  - II. Veraset usulünde sorunlar yaşanmaktadır.

III. Şehinşahların gücü sınırlıdır. yargılarından hangilerine ulaşılabilir?
A) Yalnız I B) Yalnız II
C) I ve II D) II ve III
E) I, II ve III

Cevap: C

3- Tanım: Batı ve Orta Avrupa ülkelerinde toprak sahibi olan senyörün; siyasi, ekonomik, hukuki ve askerî haklara sahip olduğu ve temel toprak köleliğine dayanan toplum düzenine "feodalizm" denir.

Durum: Feodalizmde askerî ve mali hâkimiyetin devlete ait olması gerekirken bu haklara senyörler sahip olmuştur.

Buna göre Orta Çağ Avrupası ile ilgili olarak;

I. Merkezi otoritenin zayıf olduğu,
II. Toplumsal tabakalaşmanın olduğu,
III. Toprağın, zenginlik kaynağı olduğu yargılarından hangisi söylenebilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II
C) I ve II D) II ve III
E) I, II ve III

Cevap: E

yapılan Nihavend Savaşı'nda yenilmiş ve 651 yılında yıkılmıştır. Bundan sonra İran, Kuzey Afrika, Hindistan, Orta Asya, Mısır ve Anadolu'da çeşitli İslam devletleri kurulmuştur.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra ilk dönem Türk Beylikleri ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla Anadolu Türk yurdu olmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti'nin zayıflaması sonucunda ikinci dönem Türk beyliklerinden olan Osmanlılar, Bizans'ın Anadolu'daki bütün topraklarını ele geçirmiştir. İstanbul ve çevresinde sıkışan Bizans, eski gücünü kaybetmişti. Orta Çağ boyunca varlığını sürdüren Bizans İmparatorluğu, 1453'te İstanbul'un Fethi'yle ortadan kaldırılmıştır.

Tarihte var olmuş siyasi organizasyonlarda coğrafya, siyaset, ekonomi gibi unsurların yanında yöneten kişilerin liderlik vasıfları da önemlidir. Bu liderlerden biri de Moğol İmparatorluğu'nu kuran Temuçin'dir. Temuçin, 1206 yılında yapılan kurultayda Türk-Moğol boyları tarafından kağan seçilmiş ve Cengiz adını almıştır.

Boylar hâlinde yaşayan Moğollar, Cengiz Han'dan önce teşkilatsız bir şekilde yaşamıştır. Moğol boylarını uzun mücadelelerden sonra bir araya toplayan Cengiz Han, istila hareketleri ile dünyanın en geniş kara imparatorluğunu kurmuştur. Cengiz Han hayattayken imparatorluk topraklarını dört oğlu arasında paylaşmıştır. Bu dönemde Moğollar üzerinde Şamanizm'in önemli bir etkisi vardır. Şamanların söyledikleri gerek toplum üzerinde gerekse idareciler üzerinde etkilidir. Büyük Şaman, 1206 kurultayında Temuçin'in Gök Tanrı tarafından seçildiği şekilde kehanette bulunmuştur. Bu kehanetinde "Temuçin'le çocuklarına dünyanın bütün topraklarını bağışladım ve kendisine Cengiz Han ismini verdim." şeklinde Gök Tanrı'nın kendisine haber verdiğini söylemiştir. Böylece Cengiz Han'ın ve neslinin ilahi soya dayandırılması Şamanlar tarafından sağlanmıştır. Bu kutsallık Cengiz Han'dan sonra gelen hükümdarların, onun soyundan gelmesini meşrulaştırmıştır.

OGM
MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU İMPARATORLUKLARDA SOSYAL, EKONOMİK VE ASKERİ DURUM

ORTA ÇAĞ'DA DÜNYA

İmparatorluklarda Sosyal, Ekonomik ve Askerî Durum

Roma İmparatorluğu ile savaşan Germen kavimleri, Kavimler Göçü yaşanırken de birlikte hareket etmiştir.

Soylu bir kökeni olmayan Germen kralları, Roma İmparatorluğu'nun eyalet yönetim sistemi gibi bir idari yapı kurmuştur. Bu eyaletlerin başında valiler görevlendirilmiştir. Eyaletlerden daha küçük yönetim birimleri kontlar tarafından yönetilmiştir. Her eyaletin kendi ordusu olup bu orduların her birine kumanda etme görevi de bir düke verilmiştir. Bu düzen, zamanla Avrupa'da feodal sistemi ortaya çıkarmıştır. Krallar, meclislerinde kontlarla kilise temsilcilerine danışarak karar almıştır. Kontlar, imparatorun tebaasını ruhban sınıfına itaate zorlamış, din adamları da halkı kontların yerel iktidarına tabi olmaya çağırmıştır. Ruhban ile soylular arasındaki birlikte yaşama geleneği, zaman içinde kökleşmiştir. Bu durum feodalizmin ve dogmatizmin Orta Çağ boyunca Avrupa'da egemen olmasını kolaylaştırmıştır. Bizans İmparatorluğu'nda hayat ve geçim tarzı ticarete dayanmaktadır. Çin ve Hindistan'dan gelen ticari ürünlerin Avrupa'ya sevk edilmesi, Bizanslı tüccarlar sayesinde olmuştur. Çin-Bizans ticaret

hattının geçtiği yollar üzerinde hüküm süren Sasaniler, Bizans'ın ekonomik çıkarları açısından stratejik bir konuma sahiptir.

İpek ticareti Bizanslılar ile Sasanileri karşı karşıya getirmiş ve Bizans İmparatorluğu, Sasanilere karşı Türklerle ittifak kurmuştur. Sasani Devleti'nde ise ekonomi, topraktan alınan vergilere dayanmaktadır. Bu vergiler ile genellikle liman, köprü ve konaklama yeri gibi ticarete hız kazandıracak eserler yapılmıştır. Ayrıca vergilerle ordunun ihtiyaçları ve savaş masrafları da karşılanmıştır. Sasaniler, gelirlerini artırmak için üreticiyi destekleyen yasalar çıkarmış, zaten geniş olan ticaret ağını daha da büyümüşür. Ayrıca Hint Okyanusu'nda, Orta Asya'da ve Güney Rusya'da uluslararası ticarete egemen olmuşlardır. Bu kadar geniş bir coğrafyada hâkimiyet kuran Sasani Devleti'nde, Perslerdeki satraplık sistemine benzer daha merkezi bir eyalet sistemi uygulanmıştır.

Moğol İmparatorluğu'nun merkezi konumundaki İç Asya'da iklim şartları tarım için elverişli değildi. Bu nedenle tarımla neredeyse hiç uğraşılmamış, halkın ana geçim kaynağı hayvancılık olmuştur. Hayvanlar için otlak

arayışları sonucunda Moğollar, konar-göçer bir yaşam tarzını benimsemiştir. Ekonomileri her ne kadar hayvancılığa dayansa da yerleşik topluluklar ile ticarete önem vermişler, özellikle de canlı hayvan ticareti yapmışlardır. Cengiz Han, Celaleddin Harezmişah ile görüşmesi sırasında, "Dünyanın imarı ticaretle olur, onun için aramızdaki ticari münasebetleri geliştirelim." demiştir. Orta Çağ'da kurulan devletler siyasi güçlerini sadece ekonomik faaliyetlerle değil güçlü ordular kurarak da sağlamıştır. Bizans ordusunun asıl gücünü, eyalet birlikleri oluşturmuştur. XI. yüzyılın ikinci yarısında ise ücretli askerler ordunun aslı unsuru hâline gelmiştir.

Bizans ordusunda İngiliz, Frank, Norman, Bulgar, Gürcü, Peçenek, Kıpçak, Uz gibi ücretli askerler görev almıştır. Bizans, Sasani ve Moğol

imparatorluklarının orduları da güçlü, düzenli ve disiplinlidir. Bizans ordusunun çoğunluğu paralı askerlerden oluşurken Moğol ordusu gönüllü birliklerden oluşmaktadır. Moğol ordusu, Mao-dun (Mete Han)'un geliştirdiği onlu teşkilata uygun olarak on, yüz, bin ve on bin şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Moğol ordusu hafif süvari birliklerinden oluştuğu için hızlı hareket kabiliyetine sahip olup bölükler hâlinde harekete geçebilmektedir. Birliklerin bu şekilde olması ordunun sevk ve idaresinde büyük kolaylıklar sağlamıştır. Sasanilerde de Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi yönetime aristokratlar hâkimdir.

Sasani İmparatorluğu'ndaki danışma meclisi, Roma'daki konsüllerle benzerlik gösterse de Sasanilerin soya bağlı hanedan üyelerinin mecliste etkin olması, Roma'dan farklılık göstermiştir. Ayrıca Sasani İmparatorluğu'ndaki siyasi meşruiyet ve idari yapı, dinî bir karakter taşımaktadır. Moğol İmparatorluğu'nda kurultay adında bir danışma meclisi vardır. Bu kurultaydaki görevliler soylu oluşlarına göre değil liyakat esasına göre seçilmiştir.

SORULAR

1- Sasanilerde Tanrı Ahuramazda'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak mutlak otoriteye sahip olan Şehinşahların ölümlelerinden sonra ortaya çıkan iktidar kavgaları, merkezî otoritenin zayıf düşmesine yol açmıştır.

Buna göre, Sasanilerle ilgili olarak;

I. Kralların gücünün meşruiyet kaynağı tanrısaldır.

II. Veraset usulünde sorunlar yaşanmaktadır.

III. Şehinşahların gücü sınırlıdır.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II

C) I ve II D) II ve III

E) I, II ve III **Cevap: C**

2- Orta Çağ'da konar-göçer yaşamı benimseyen topluluklarda aşağıdakilerden hangisinin görülmesi beklenir?

A) Sınıf farklılığı ve köleliğin yayılması

B) Geniş aileler kurmaları

C) Çadır sanatının gelişmesi

D) Mimaride ileri gitmeleri

E) Özel mülkiyet anlayışının gelişmesi

Cevap: C

3- Orta Çağ'da konar-göçer toplulukların ordusu ile ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi doğru değildir?

A) Güçlü atlı süvarilerden oluşmuşlardır.

B) Ağır donanımlı silahlar kullanmışlardır.

C) Hareket kabiliyetleri yüksektir.

D) Kadınlar da gerektiğinde savaşa katılmıştır.

E) Dayanıklı, uyumlu ve sürekli askerlerdir.

Cevap: B